INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

IQTISODIYOT TARAQQIYOTINI SOLIQLAR ORQALI TARTIBGA SOLISH VA RAG‘BATLANTIRISH

Berdiyeva Uguloy Abduraxmanovna,

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori

Ergasheva Sayyora Ikromjon qizi.

Soliqlar va soliqqa tortish yo’nalishi, 2-kurs magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada iqtisodiyot taraqqiyotini soliqlar orqali tartibga solish va rag‘batlantirishning nazariy hamda amaliy jihatlari tahlil qilingan. Soliq tizimining iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o‘rni, uning tartibga soluvchi va rag‘batlantiruvchi funksiyalari yoritib berilgan. Shuningdek, soliq siyosati orqali investitsiyalarni jalb qilish, kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash masalalari ko‘rib chiqilgan. Maqolada rivojlangan davlatlar tajribasi hamda O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan soliq islohotlari misol tariqasida tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida iqtisodiyotni samarali rivojlantirishda soliq siyosatini takomillashtirishning muhim ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so’zlar

soliq siyosati, iqtisodiy rivojlanish, soliq imtiyozlari, soliq tizimi, iqtisodiyotni tartibga solish, rag‘batlantirish mexanizmlari, investitsiyalar, kichik biznes.

KIRISH

Har qanday davlatning iqtisodiy rivojlanishi samarali iqtisodiy siyosatni amalga oshirishga bog‘liq. Ushbu siyosatning muhim tarkibiy qismi soliq tizimi hisoblanadi. Soliqlar davlat byudjetining asosiy daromad manbai bo‘lishi bilan birga iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish, ishlab chiqarishni rag‘batlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Soliqlar davlat moliya tizimining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi hamda davlat byudjetining muhim daromad manbai sifatida xizmat qiladi. Soliq tizimi orqali davlat iqtisodiy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatadi, iqtisodiy resurslarni qayta taqsimlaydi hamda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta’minlaydi. Soliqlarning fiskal funksiyasi davlatning ijtimoiy va iqtisodiy dasturlarini moliyalashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, soliq tizimi iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasida muvozanatni ta’minlash va iqtisodiy barqarorlikni saqlashda ham muhim rol o‘ynaydi.1

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat iqtisodiy jarayonlarga bevosita aralashmaydi, balki iqtisodiy mexanizmlar orqali ta'sir ko‘rsatadi. Soliq siyosati ana shunday mexanizmlardan biridir. Soliq stavkalarini o‘zgartirish, soliq imtiyozlarini joriy etish yoki ayrim sohalar uchun soliq yukini kamaytirish orqali davlat iqtisodiyotning muhim tarmoqlarini qo‘llab-quvvatlaydi.

1 Musgrave R., Musgrave P. **Public Finance in Theory and Practice.** – New York: McGraw-Hill, 1989.

Shu sababli soliqlar orqali iqtisodiyot taraqqiyotini tartibga solish va rag‘batlantirish masalasi zamonaviy iqtisodiy siyosatda alohida ahamiyat kasb etadi.

SOLIQLARNING IQTISODIYOTDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

Soliqlar davlat moliya tizimining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. Ular davlatning iqtisodiy va ijtimoiy funksiyalarini amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy resurslarni shakllantiradi.

Soliqlar quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

1. **Fiskal funksiyasi**

Bu funksiyaga ko‘ra soliqlar davlat byudjetini shakllantirish manbai hisoblanadi. Davlat byudjeti orqali ijtimoiy soha, infratuzilma, ta'lim, sog‘liqni saqlash va boshqa muhim yo‘nalishlar moliyalashtiriladi.

2. **Tartibga soluvchi funksiyasi**

Soliqlar yordamida davlat iqtisodiyotdagi turli jarayonlarni boshqaradi va iqtisodiy rivojlanishga ta'sir ko‘rsatadi.

3. **Rag‘batlantiruvchi funksiyasi**

Soliq imtiyozlari orqali ayrim iqtisodiy faoliyat turlari rivojlanishi qo‘llab-quvvatlanadi.

4. **Nazorat funksiyasi**

Soliq tizimi iqtisodiy faoliyat ustidan nazoratni ta'minlaydi hamda iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini oshiradi.

Masalan, davlat infratuzilma loyihalarini amalga oshirish uchun soliq tushumlaridan foydalanadi. Bu esa iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

SOLIQLAR ORQALI IQTISODIYOTNI TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI

Davlat iqtisodiyotni tartibga solishda soliq siyosatining turli vositalaridan foydalanadi. Ushbu vositalar iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini rivojlantirish va iqtisodiy muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Soliq siyosati iqtisodiyotni tartibga solishning muhim instrumentlaridan biri hisoblanadi. Davlat soliq stavkalarini o‘zgartirish, soliq imtiyozlari berish hamda soliq preferensiyalarini joriy etish orqali iqtisodiy faoliyatga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, ayrim tarmoqlar uchun soliq stavkalarining pasaytirilishi investitsiyalar hajmining oshishiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, iqtisodiyotni tartibga solishda differensial soliq siyosati muhim ahamiyat kasb etadi, ya’ni iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlari uchun qulay soliq sharoitlari yaratiladi.2

Soliq stavkalarini tartibga solish

Davlat soliq stavkalarini oshirish yoki kamaytirish orqali iqtisodiy faollikka ta'sir ko‘rsatadi. Agar soliq stavkalari juda yuqori bo‘lsa, bu tadbirkorlik faoliyatining pasayishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, soliq stavkalarining pasaytirilishi iqtisodiy faollikni oshiradi.

2 Stiglitz J. **Economics of the Public Sector.** – New York: W.W. Norton & Company, 2000.

Masalan, ayrim davlatlarda kichik biznes uchun past soliq stavkalari qo‘llaniladi. Bu esa yangi biznes subyektlarining tashkil etilishiga yordam beradi.

Soliq imtiyozlari

Soliq imtiyozlari iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim vositalaridan biridir. Davlat ayrim strategik sohalarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida soliq imtiyozlarini joriy qiladi.

Masalan:

- IT sohasi uchun soliq imtiyozlari berilishi
- eksport qiluvchi korxonalar uchun soliq yengilliklari
- investitsiya loyihalari uchun soliq ta'tillari

Bunday choralar iqtisodiyotning muhim tarmoqlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Differensial soliq siyosati

Davlat ayrim iqtisodiy faoliyat turlariga turli soliq stavkalarini qo‘llashi mumkin. Masalan, ekologik zarar keltiruvchi ishlab chiqarish faoliyati uchun yuqori soliqlar joriy etilishi mumkin. Bu esa ekologik muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi.

SOLIQ RAG‘BATLANTIRISHINING IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI

Soliq rag‘batlantirish mexanizmlari iqtisodiy o‘sishni ta'minlashda muhim rol o‘ynaydi. Davlat soliq siyosati orqali investitsiyalarni jalb qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarishni kengaytirishni qo‘llab-quvvatlaydi.

Soliq rag‘batlantirish mexanizmlari iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Soliq imtiyozlari va preferensiyalar orqali davlat investitsiyalarni jalb qilish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish hamda yangi ish o‘rinlarini yaratishga ko‘maklashadi. Ayniqsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari uchun soddalashtirilgan soliq tizimining joriy etilishi iqtisodiy faollikning oshishiga olib keladi. Shu bilan birga, soliq rag‘batlantirish mexanizmlari iqtisodiyotda raqobat muhitini shakllantirishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.3

Investitsiyalarni rag‘batlantirish

Ko‘plab davlatlarda yangi investitsiya loyihalari uchun soliq imtiyozlari beriladi. Bu investorlarni jalb qilish va yangi ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etishga yordam beradi.

Masalan, ayrim davlatlarda investitsiya loyihalari uchun 5 yilgacha soliq ta'tili beriladi.

Innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash

3 Mankiw N. **Principles of Economics.** – Boston: Cengage Learning, 2018.

Innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun ham soliq imtiyozlari qo‘llaniladi. Masalan, ilmiy tadqiqot faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalar uchun soliq yengilliklari berilishi mumkin.

Kichik biznesni rivojlantirish

Kichik biznes iqtisodiyotning muhim qismi hisoblanadi. Shu sababli ko‘plab davlatlarda kichik biznes subyektlari uchun soddalashtirilgan soliq tizimi joriy qilingan.

Masalan, kichik korxonalar uchun yagona soliq to‘lovi yoki past soliq stavkalari qo‘llaniladi.

XALQARO TAJRIBA

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, samarali soliq siyosati iqtisodiy rivojlanishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, AQShda innovatsion kompaniyalarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida ilmiy tadqiqot faoliyatiga soliq imtiyozlari beriladi. Janubiy Koreyada texnologik kompaniyalar uchun yaratilgan qulay soliq sharoitlari IT va elektronika sanoatining jadal rivojlanishiga olib keldi. Irlandiyada esa korporativ soliq stavkasining pastligi ko‘plab xalqaro kompaniyalarni mamlakat iqtisodiyotiga investitsiya kiritishga undadi.4

Davlat	**Soliq siyosati xususiyati**	**Natijasi**
AQSh	Innovatsion kompaniyalarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari (R&D) uchun soliq imtiyozlari joriy qilingan	Innovatsion faoliyat rivojlanib, yangi texnologiyalar va startaplar soni oshdi
Janubiy Koreya	Texnologik kompaniyalar uchun soliq imtiyozlari va davlat qo‘llab-quvvatlovi mavjud	IT va elektronika sanoati jadal rivojlanib, mamlakat yuqori texnologiyalar eksportida yetakchi davlatlardan biriga aylandi
Irlandiya	Korporativ soliq stavkasi past darajada belgilangan	Ko‘plab xalqaro kompaniyalar investitsiya kiritdi va iqtisodiy o‘sish tezlashdi

O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

O‘zbekiston Respublikasida ham soliq tizimini takomillashtirish orqali iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

4 OECD. **Tax Policy Reforms.** – Paris: OECD Publishing, 2022.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda soliq tizimini modernizatsiya qilish va soliq ma’murchiligini takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlar iqtisodiyotni liberallashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash hamda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Soliq stavkalarining optimallashtirilishi, soliq hisobotlarining soddalashtirilishi hamda raqamli soliq tizimining joriy etilishi iqtisodiy faollikning oshishiga xizmat qilmoqda. Jumladan, IT Park rezidentlari uchun berilgan soliq imtiyozlari mamlakatda axborot texnologiyalari sohasining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.5

So‘nggi yillarda quyidagi islohotlar amalga oshirildi:

- soliq stavkalarining pasaytirilishi
- soliq ma'murchiligining soddalashtirilishi
- raqamli soliq tizimining joriy etilishi
- tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda soliq tizimini modernizatsiya qilish va soliq ma'murchiligini takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning asosiy maqsadi tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish hamda iqtisodiy o‘sishni ta'minlashdan iborat. Xususan, soliq stavkalarining optimallashtirilishi, soliq hisobotlarining soddalashtirilishi hamda raqamli soliq tizimining joriy etilishi iqtisodiy faollikning oshishiga ijobiy ta'sir ko‘rsatmoqda. Jumladan, IT Park rezidentlari uchun berilgan soliq imtiyozlari mamlakatda axborot texnologiyalari sohasining jadal rivojlanishiga xizmat qilmoqda, shuningdek kichik biznes subyektlari uchun soliq yukining kamaytirilishi tadbirkorlik faoliyatining kengayishiga va iqtisodiy barqarorlikning mustahkamlanishiga yordam bermoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, soliqlar iqtisodiyotni tartibga solish va rag‘batlantirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Samarali soliq siyosati iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, investitsiyalarni jalb qilish va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli kelgusida soliq tizimini yanada takomillashtirish, soliq ma’murchiligini soddalashtirish hamda iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Samarali soliq tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish va iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasida muvozanatni saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, soliq imtiyozlari va preferensiyalari orqali innovatsion faoliyatni rivojlantirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlarini qo‘llab-quvvatlash mumkin.

Shu nuqtai nazardan, kelgusida soliq tizimini yanada takomillashtirish, soliq ma’murchiligini soddalashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda soliq yukini oqilona taqsimlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, investitsiya muhitini yaxshilash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash hamda iqtisodiyotning strategik tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan soliq mexanizmlarini kengaytirish zarur.

5 **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son Farmoni** “O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to‘g‘risida”.

Bunday chora-tadbirlar natijasida iqtisodiyotning barqaror o‘sishi ta’minlanadi, mamlakatning iqtisodiy salohiyati oshadi hamda aholining farovonligi yuksaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2020.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida. – Toshkent, 2022.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. Soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. – Toshkent, 2019.

4. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2012.

5. Malikov T.S. Soliqlar va soliqqa tortish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2015.

6. Jo‘rayev A.S. Soliq tizimi va soliqqa tortish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

7. Abdurahmonov Q.X. Milliy iqtisodiyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.

8. Musgrave R., Musgrave P. Public Finance in Theory and Practice. – New York: McGraw-Hill, 1989.

9. Stiglitz J. Economics of the Public Sector. – New York: W.W. Norton & Company, 2000.

10. Mankiw N.G. Principles of Economics. – Boston: Cengage Learning, 2018.

11. OECD. Tax Policy Reforms. – Paris: OECD Publishing, 2022.

12. International Monetary Fund. Fiscal Policy and Economic Growth. – Washington, 2021.

Internet manbalari

13. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi rasmiy sayti – https://soliq.uz

14. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi – https://imv.uz

15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti – https://president.uz

16. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi – https://stat.uz

17. IT Park Uzbekistan rasmiy sayti – https://it-park.uz

18. OECD rasmiy sayti – https://www.oecd.org